

Suomi ja 60. leveysasteen syndrooma

Suomi sijaitsee 60. ja 70. leveysasteen välissä. Sitä voidaan pitää maailman talvisimpana itsenäisenä valtiona. Talvi on täällä pitkä lumen, jään ja hämärän jakso. Suomi on myös ainoa maa, jonka rannikot jäätyvät umpeen vuosittain. Se on maanviljelyspohjaisen kulttuurin äärialue. Maamme sijaitsee Golf-virran vaikutusalueen reunalla. Siitä, missä suomalaisasutus on historiallisesti päättynyt idän suunnassa, ovat alkaneeet pohjoisen Venäjän mittaamattoman suuret erämaat, joita ovat asuttaneet vain jotkut pyyntikulttuurin varassa eläneet kansansirpaleet. Niistä monet, erikoista kylläkin, ovat puhuneet suomalais-ugrilaisia kieliä. Kanadan esihistoria on intiaanien ja eskimoiden historiaa. Venäjänmaan pohjoisosien ja Siperian esihistoria on suurelta osin suomalais-ugrialaisten kansanryhmien historiaa.

Kun maapallon karttaa tarkastelee 60. ja 70. leveysasteen väliltä, voi havaita nämä alueet varsin viileiksi. Poikkeuksena on Golf-virran lämmittäjä Skandinavia. Norjan rannikot pysyvätkin avoimina ympäri vuoden samoin kuin Ruotsin etelärannikko. Ruotsi on muutenkin painottunut voimakkaasti etelään. Vuonna 1950 asui 60. leveysasteen pohjoispuolella 4 miljoonaa suomalaista, 2,5 miljoonaa ruotsalaista ja 2 miljoonaa norjalaista. Ainakin ennen Neuvostoliiton pohjoisosien kehitysprojektien käynnistymistä suomen kieli oli siten suurin yksittäinen kieliryhmä 60. leveysasteen pohjoispuolella.

Suomi haki viime vuonna Etelämanner-sopimuksen täysvaltaista jäsenyyttä. Jäsenanomus hyväksyttiin sopimusosapuolten välisessä Pariisin-kokouksessa 9.10.1989. Suomen kauppa- ja teollisuusministeriö julkaisi anomuksen tueksi kirjan *Cold climate research in Finland*. Kyseessä on ensimmäinen alan kokonaisuus, joka sisältää 30 asiantuntija-artikkelia kylmätutkimuksen eri aloilta. Siitä ilmenee mm., että maailmamme on yli 200 vuoden perinteet täällä alalla. Suomalaiset ovat toimineet mm. Alaskan kuvernöörinä ja Tulimaan tutkijoina. Kansallisuusaate innoitti lukuisia merkittäviä tutkijoita Pohjois-Venäjän ja Siperian tutkimiseen.

Suomi on kylmän tutkimuksen uranuurtaja ilman, että suomalaiset itse ovat sitä erityisemmin tiedostaneet. Lumi, jää ja pitkä talvi ovat meille selviöitä. Jos näissä olosuhteissa käynnistää tutkimusta, se on automaattisesti merkittävältä osin kylmän tutkimusta. Kylmän tuntemus on eräänlainen syväkulttuurinen rakenne suomalaisessa elämänmuodossa. Viime kädessä se merkitsee ongelmanratkaisukykyä, siis kykyä päätyä mielekkäisiin ratkaisuihin kylmissä olosuhteissa. Tämä heijastuu asumiseen ja vaatetukseen ja sen ohella myös lukemattomiin teknisiin ratkaisuihin, jotka edistävät elämän sujuvuutta ja viime kädessä myös viihtyvyyttä ankarissa olosuhteissa. Toisaalta on tyypillistä, että me suomalaiset emme koe ilmastoamme mitenkään erityisen ankaraksi. Jos kova pakkanen täällä yllättää, siihen vain pukeudutaan ja varustaudutaan asianmukaisesti.

Kasvihuoneilmiö saattaa lämmittää Suomen ilmastoa

lähitulevaisuudessa oleellisesti. Tällaisiin uutisiin monet suomalaiset suhtautuvat jakautunein tunnoin. Jos suomalainen talvi katoaa, katoaa samalla merkittäviä osia perinteestämme. Lumi ja jää ovat olennainen osa identiteettiämme. Me nautimme hiihtämisestä lumisissa metsissämme ja järviemme jäillä. Pilkkiminen on tärkeä rentoutumisen lähde tuhansille. Lumi valaisee lyhyitä talvipäiviä ja heijastaa kirkkaina öinä kuun valoa ja tähtien tuiketta. Ajatus kaiken tällaisen menettämisestä virittää surullisia tunteja jokaisessa suomalaisessa.

Toisaalta me emme voi olla arvostamatta sitä mahdollisuutta, että kasvihuoneilmiö lämmittäisi ilmastoaamme. Aikainen kevät ja pitkä kesä ovat tervetulleita. Kuitenkaan ei ole aivan varmaa, että kasvihuoneilmiön tuloksena olisi ilmastomme lämpeneminen. Jos Golf-virta muuttaa käyttäytymistään epäsuopeasti Skandinaviaan nähden, voi tuloksena olla ilmaston jäähtyminenkin. Muutamassa viikossa Golf-virta luovuttaa enemmän energiaa kuin koko ihmiskunta käyttää vuosittain. Kasvihuoneilmiossa ihmiskunta kohtaa suuren epävarmuuden ja suurien riskien ajan.

Kanadassa ja Siperiassa kasvihuoneilmiön vaikutus on mitä todennäköisimmin myönteinen. Ne ovat lupaavan tulevaisuuden alueita. Näiden pohjoisten alueiden ilmasto tulee finlandisoitumaan. Talven korkeat pakkasluiput tulevat häviämään. Niiden talvet tulevat muistutamaan enemmän tai vähemmän talvia, joihin me olemme tottuneet. Tämä tulee avaamaan laajoja mahdollisuuksia suomalaisen kylmän ilmanalan kokemuksen soveltamiseen. Tulevina vuosikymmeninä me voimme auttaa miljoonia uudisasukkaita viihtymään ja sopeutumaan uuden pohjoisen asuinpaikkansa viileään ilmastoon. Nämä uudisasukkaat todennäköisesti mieluummin ostavat palveluksensa kuin vastaanottavat niitä ilmaiseksi. Maapallon pohjoiset alueet tulevat vastaisuudessa olemaan täynnään liikettä ja toimintaa sekä myös liiketoimintaa.

Jos maapalloa kiertää 60. leveysastetta pitkin, havaitsee yhtäläisyyksiä ihmisen ja hänen viileän ympäristönsä välillä sekä myös ihmisen ja alkoholin välillä. Tyypillisiä ovat rankat juomatavat. Epävirallinen sosiaalinen kontrolli mieluummin suosii humalatilaa kuin pidättelee sitä. Toisaalta näillä leveysasteilla esiintyy enemmän pyrkimystä virallisen kontrollijärjestelmän luomiseen kuin etelässä. Keskustelu alkoholirajoituksista on vilkasta aivan toisella tavalla kuin etelässä.

Pohjoisten juomatapojen pidäkkeettömyydestä on tehnyt merkintöjä mm. Matias Castrén Venäjänretkillään viime vuosisadalla. Tällaisia merkintöjä tapaa kuitenkin kaikkialla pohjoisten seutujen kuvaajilla. Esimerkiksi Christer Boucht kuvaa kirjassaan *Frostbitet* amerikkalaisten pohjoisten vesien öljynporauslauttojen kieltolakijärjestelyjä. Miehistöt edustavat monenlaisia etnisiä ja kulttuurisia kansanryhmiä. Huonoa viinapäätä ei voida siten tässä etsiä kansallisin perustein. Ehkäpä

seuraavaksi voitaisiin tutkia ihmisen fysiologian ja kylmän ilmanalan välistä suhdetta psykologisiakaan näkökohtia unohtamatta.

Suomalaisella kylmän ilmanalan tutkimuksella on pitkät perinteet, mutta niin on myös alkoholitutkimuksella. Suomalaisen alkoholitutkimuksen bibliografiassa on vuosittain 400—500 viitettä. Itse asiassa suomalainen alkoholitutkimus on kansainvälisesti paljon tunnetumpaa kuin kylmän tutkimus.

Nykyisen alkoholitutkimuksen perusta luotiin kieltolain kumoamisen yhteydessä vuonna 1932. Kieltolain jälkeisen väkijuomalain kirjoitti maamme ensimmäisenä presidenttinä aiemmin toiminut K. J. Ståhlberg. Tätä ennen hän oli kirjoittanut mm. Suomen hallitusmuodon vuonna 1918 käydyn sisällissodan jälkeen. Ståhlbergille oli luonteenomaista kyky luoda kestäviä instituutioita poliittisesti hyvin kireissä tilanteissa.

Kun Ståhlberg loi valtion alkoholiyhtiön vuonna 1932, hänen tarkoituksenaan näyttää olleen estää kieltolain jälkeisten poliittisten jännitysten kanavoituminen suoraan sen toimintaan. Samalla yhtiö sai julkishallinnollista valtaa alkoholiasioissa aivan eri tavoin kuin missään muussa maassa. Itsenäisen ja voimakkaan alkoholiyhtiön vastapainoksi Ståhlberg suunnitteli paikallishallinnolle laajoja valtuuksia alkoholiasioissa. Valtiopäivät poistivat kuitenkin tämän Ståhlbergin lakitekstistä. Valtion alkoholiyhtiöstä tuli näin huomattavasti eristyneempi valtakeskus kuin Ståhlberg oli suunnitellut.

Se jännite, joka tavallisesti on toisaalta alkoholituotannon ja -kaupan ja toisaalta alkoholihaitoista vastaavien viranomaisten välillä, siirtyi Ståhlbergin laatimassa ehdotuksessa suuressa määrin valtion alkoholiyhtiön sisälle. Yhtiön tuli tehdä ”oikeita” ratkaisuja asiassa, jossa jokainen ratkaisu voidaan asettaa kyseenalaiseksi pelkätään näkökulmaa muuttamalla.

Tuloksena tästä kaikesta oli suuri tiedon tarve. Koska tietoa voidaan tuottaa tehokkaimmin tutkimuksella, valtion alkoholiyhtiön suojiin kehittyi tutkimusyksiköitä sekä yhteiskuntatieteiden että luonnontieteiden alueille. Mikään muu alkoholiyhtiö maailmassa ei harjoita tutkimusta läheskään vastaavassa laajuudessa kuin Suomen valtion alkoholiyhtiö Alko. Alkolla on myös erityisen edistynyt ja ajanmukainen alkoholialan tietopalvelu. Yhtiö harjoittaa myös laajaa alkoholihaittoja koskevaa tiedotus- ja julkaisutoimintaa.

Alkoholikysymyksen sisäinen jännite muodostuu kahdesta akselista. Toinen syntyy alkoholin haittatutkimuksen ja alkoholialan tuotannollis-kauppallisten toimintojen välille. Toinen jänniteakseli syntyy alkoholijärjestelmän

ja ruohonjuuritason välille. Tämä jännite on pyritty kohtaamaan Suomessa luovalla tavalla. Yhtenä osoituksena tästä ovat pitkälle kehittyneet alkoholitiedon tuotanto- ja hallintajärjestelmät maassamme.

Viileä ilmanala aiheuttaa jännitteen ihmisen ja hänen ympäristönsä välille. Kylmyys on stressin lähde ja siinä selviytyminen on stressin sietokykyä. Tässä vaativassa lajissa ihmiskunnan lipunkantajat ovat ilman muuta arktiset kansat. Heidän kykynsä ja taitonsa ovat yliveraisia. Suomi ja suomalaiset edustavat tässä suhteessa välittävää roolia, sillä Suomi on subarktinen maa. Luonnon energiantuotanto on täällä ollut niukkaa eteläisiin maihin verrattuna. Se ei ole kuitenkaan pakottanut meitä jatkuvaan liikkeeseen, kuten se on pakottanut pohjoisen pyyntikulttuurin varassa eläneet kansat. Maatalous on talouden perustana sallinut suomalaisille mm. kirjallisen kulttuurin varhaisen kehityksen. Suomen yli 10-vuotiaasta väestöstä oli esim. vuonna 1880 lukutaitoisia 97,6 prosenttia.

Aivan kuten arktisetkin kansat, suomalaiset ovat kohdanneet kylmän haasteen luovalla tavalla. Subarktinen sijaintimme on kuitenkin antanut meille laajemman keinojen valikoiman ja läheisemmät yhteydet moderniin kulttuuriin. Meillä on paljon annettavaa, mutta myös paljon opittavaa sekä arktisilta että eteläisiltä kansoilta.

Kirjallisuus

- Boucht, Christer: Frostbitet. Vasa: Scriptum, 1988
- Castrén, M. A.: Tutkimusmatkoilla Pohjolassa. Porvoo, WSOY, 1967
- Donner, Kai: Siperian samojedien keskuudessa. Helsinki: Otava, 1979
- Heinonen, Jarmo (ed.): Cold climate research in Finland. Helsinki: Ministry of Trade and Industry, 1989.
- Heinonen, Jarmo: K. J. Ståhlberg — väärin ymmärretty teräsmies. Alkoholipolitiikka 50 (1985): 2, 88—90
- Lopez, Barry: Arktisia unelmia. Helsinki: Weilin + Göös, 1987
- Pipes, Richard: Russia under the old regime. London: Weidenfeld and Nicolson, 1974
- Rautsara, Ari (ed.): High technology from Finland 1989. Helsinki: The Finnish Academy of Technology, 1989
- Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 34. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985.

Jarmo Heinonen